

Aktuelt

Foto: John Frikke.

Kunsten at lave en ornitologisk undersøgelse og skrive en artikel om resultaterne

Hvorfor bruger adskillige af DOFs medlemmer hundreder af timer om året på ofte mangeårige projekter og undersøgelser af alt lige fra forekomsten af kjoever i Danmark til Duehøgens ynglebiologi? Svaret er lige så enkelt som det er opmuntrende: Det er fordi det er utrolig spændende! Det giver en langt større tilfredsstillelse og glæde at arbejde seriøst med undersøgelser end "blot" at se på fugle. Hermed være ikke sagt at det ene er finere end det andet. Enhver kan se på fugle på lige præcis den måde vedkommende har lyst til, men glæden ved at arbejde sig ind i en problematik, at få dybere indsigt i fuglenes forekomst og biologi, er betydelig. Og orker man så også at bearbejde sine data til artikler og dermed gøre dem tilgængelige for andre, så er målet fuldt. Det hører til de større øjeblikke i ens liv når resultaterne af anstrengelserne udkommer på tryk og kan bruges af andre med samme interesse.

Videnskabeligt Udvalgs seminar november 1998

Men hvad er det mest oplagt at undersøge, hvordan skal man gribe en undersøgelse an, hvordan

skal man tilrettelægge feltarbejdet, hvordan skaffer man eventuelt dækning for sine direkte udgifter, hvordan får man styr på sine data, hvordan formidler man resultaterne i populære artikler og foredrag, hvordan får man det hele skrevet sammen til en god artikel i et fagtidsskrift, og endelig, hvordan foregår den redaktionelle bearbejdning i f.eks. DOFT? Det forsøgte DOFs videnskabelige udvalg at give råd og vejledning om på et seminar på Klintebjerg Efterskole 27.-29. november sidste år.

Atten DOF-medlemmer der alle på en eller anden måde er involverede i projekter eller har planer om at gå i gang, plus ni instruktører, deltog. Og vi kan roligt konstatere at alle fik en masse med hjem. Prisen for det bedste indlæg tilfaldt John Frikke for hans underholdende og instruktive foredrag om – at holde foredrag. Der var selvfølgelig indlagt en morgentur til naturgenopretningsprojektet Viggelsø i Odense Fjord. Her kunne deltagerne bl.a. vederkvæge sig med en flot, jagende Vandrefalk.

Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift

Foreningen udgiver DOFT ikke mindst for at sti-

mulere det, dette indlæg handler om – som et tilbud om en kvalificeret publicering af resultaterne. Tidsskriftet udkommer i et langt større oplag end de fleste andre fagtidsskrifter (4500), og det har alle DOFs seriøst interesserede medlemmer som målgruppe. Derfor er det i reglen det mest oplagte sted at publicere resultaterne af det arbejde der udføres af foreningens fagligt engagerede medlemmer, amatører såvel som professionelle.

For alle der kunne tænke sig at arbejde fagligt, og som ikke var med på seminaret, er tidsskriftets artikler i virkeligheden den bedste vejledning i hvordan man gør. Her kan man se hvordan forskellige undersøgelser er grebet an, og hvordan man bygger en faglig artikel op. Yderligere vejledning fås i afsnittet "Lav selv fuglestudier" i foreningens bog *Se på fugle* (Jacobsen & Schack-Nielsen 1987), som kan lånes på biblioteket.

Ideer fra projekt *Fuglenes Danmark*

DOF har netop afsluttet det største projekt i foreningens historie, atlas- og lokalitetsprojektet *Fuglenes Danmark* (Grell 1998). Det har givet os en masse ny viden om især ynglefuglenes forekomst og fordeling i landet, men det har også afsløret en lang række vanskeligt forståelige forhold. I nedenstående liste gives eksempler på nogle af de spørgsmål det er oplagt at arbejde videre med. Kontakt eventuelt foreningens videnskabelige udvalg eller dets sekretær (Michael Grell) for yderligere oplysninger og vejledning.

1) Ajourført status rejser nye spørgsmål. For mange arter savnes detaljeret viden om baggrunden for deres langsigtede bestandsændringer. Denne viden er bl.a. afgørende når konkrete beskyttelsesinitiativer skal sættes i værk. Arbejdet med *Fuglenes Danmark* har bl.a. afsløret følgende uløste problemstillinger: **Rørdrum** (hvad er baggrunden for den markante danske fremgang, bl.a. set i lyset af at arten i den samme periode har klareret sig dårligt i en række nabolande?). **Sort Stork** (yngler den eller yngler den ikke i Danmark, og hvor mange par yngler i givet fald årligt?). **Lærkefalk** (hvorfor er Lærkefalken så fåtallig i Danmark, og hvilke krav stiller den til ynglebiotoperne her i landet?). **Huldue** (hvorfor er denne hulruget gået kraftigt frem, modsat andre hulrugere?). **Vendehals** (hvorfor klarer Vendehalsen sig så dårligt i Danmark og i Europa generelt? Det kunne måske belyses ved at undersøge dens biotopskrav og ynglesucces). **Toplærke** (hvordan er Toplærkens aktuelle status og dens biotopskrav og ynglesucces?). **Hedelærke** (hvor stor er den aktuelle landsbestand, og hvilke biotopskrav stiller Hedelærken i Danmark?). **Stenpikker** (hvorfor er arten gået voldsomt tilbage gennem de sidste 25 år?). **Korttået Træløber** (hvad er baggrunden for den markante ekspansion?). **Pirol** (hvorfor er Pirolen gået

markant tilbage, og kan ændrede driftsmetoder i skovbruget have medført biotopsforandringer, som påvirker arten negativt?). **Nøddekrige** (har vi en fast ynglebestand af Nøddekrige i Danmark, hvor mange ynglepar tæller den i givet fald, og hvilken skovtype foretrækker arten som ynglested).

2) Kolonirugende arter. De kolonirugende kystfugle er rimelig velundersøgte, men vores viden om de kolonirugende arter i indlandet er noget forældet. **Fiskehejreb**standen er f.eks. sidst kortlagt i 1991 (6735 par, Frederiksen 1992), og **Knopsvane**- og **Råge**bestanden blev kortlagt helt tilbage i 1978; resultatet var ca 38000 par Råger i 400 kolonier (Jensen 1980), mens Knopsvanetællingen desværre aldrig blev offentliggjort. Det er på tide at få opdateret vores viden om disse tre arter, og også om **Digesvalen**.

3) Overvintrende bestande af fåtallige vintersmåfugle. Der er aldrig gjort forsøg på at opgøre de samlede overvintrende og rastende bestande af fåtallige vintersmåfugle med begrænset udbredelse (**Isflugl**, **Bjergvipstjert**, **Bjerglærke**, **Bjergirisk**, **Snespurv**, **Laplandsværling**). Der kan eksempelvis igangsættes koordinerede optællinger eller målrettet indsamling af data i regi af lokalrapporterne, sådan som Peter Lange fra DOFs Rapportgruppe for nylig har gjort det med Vandstæren. Det kunne være spændende at få belyst hvor i landet, de største koncentrationer findes.

4) Bearbejdning og analyse af småbiotopsundersøgelsen. En foreløbig bearbejdning (Nielsen 1995) har vist, at der kan udtrækkes spændende konklusioner af den stikprøveregistrering af små naturoaser i landskabet, der blev gennemført som et led i *Fuglenes Danmark*. Som følge af en lidt for mangelfuld dækning på landsbasis (ca 60%) turde vi ikke benytte materialet i den landsdækkende analyse i bogen, men materialet fortjener givetvis en nærmere analyse, idet det i visse landsdele og amter kan bidrage med værdifuld viden om småbiotopernes naturtilstand og kvalitet.

5) Afslutning af lokalitetsregistreringen (Vestsjællands Amt). En del af projekt *Fuglenes Danmark* omfattede lokalitetsregistreringer i alle landets amter. Alle er nu publiceret som amtsrapporter, undtagen Vestsjællands Amt. Det er meget ærgerligt, og for at sikre at fugleinteresserede kan tilgodeses i myndighedernes fredningsplanlægning og naturforvaltning er det vigtigt at få fuldført registreringen. Der skal således lyde en kraftig opfordring til fra lokal side at tage initiativ hertil. Det materiale der trods alt er indsamlet under *Fuglenes Danmark*, kan naturligvis indgå i undersøgelsen, og der vil formentlig kunne søges økonomisk støtte i DOFs aktivitetspulje.

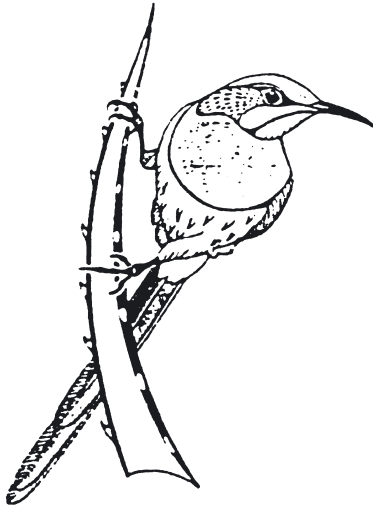
6) Bestandsopgørelser af almindelige, spredt forekommende danske ynglefugle. Kan der opgøres mere pålidelige og præcise ynglebestande med udgangspunkt i data-materialet fra *Fuglenes Danmark*, f.eks. tipunktstællingerne, der dækker omtrent hele landet og kan relateres til

atlaskvadraterne som geografisk enhed? Da det usikre element i punktoptællingsmetoden i denne sammenhæng er "arealfaktoren", vil det formentlig være nødvendigt at inddrage sammenlignende analyser af punkttællings- og kortlægningsundersøgelser, der kan give brugbare korrektionsfaktorer.

Referencer

- Frederiksen, M. 1992: Ynglebestanden af Fiskehejre *Ardea cinerea* i Danmark 1991. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 86: 129-136.
- Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark. – DOF & Gads Forlag, København.
- Jacobsen, P. & L. Schack-Nielsen (red.) 1987: Se på fugle. – Gads Forlag & DOF, København.
- Jensen, S.E. 1980: Bestandsopgørelse af Rågen *Corvus frugilegus* i Danmark 1978. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 74: 35-44.
- Nielsen, M. 1995: Landskabets små fristeder. – Fugle 15(1): 21.

Hans Meltofte & Michael B. Grell

Den 22. Internationale Ornitologiske Kongres i Durban, Sydafrika 1998

Den internationale ornitologiske kongres (IOC) blev for første gang afholdt i et afrikansk land, da knap tusinde af verdens førende ornitologer 16.-22. august 1998 mødtes i Durban's internationale kongrescenter. Med et overvældende udbud af foredrag og indlæg var man tvunget til at vælge – og vælge fra. Takket være tre særnumre af tidsskriftet *Ostrich* med fyldige resuméer af alle indlæg havde man dog gode muligheder for at orientere sig og vælge ud i de mange tilbud – og en guide til fuglelokaliteter muliggjorde planlægning af fugleture i de tidlige morgener. Disse kongreser giver først og fremmest deltagerne lejlighed til at knytte kontakter og udveksle erfaringer og meninger samt orientere sig om i hvilken retning, udviklingen går inden for ornitologien. Dog synes et møtningspunkt at være nået, idet deltagelsen i

1998 var den laveste i 20 år; der findes mere fag-specifikke fora, hvor de enkelte ornitologer kan pleje deres særlige interessefelt. Udover 255 symposieforedrag, 119 andre foredrag og 36 rundbordsdiskussioner blev nogle af ornitologiens landvindinger beskrevet i 10 plenumforedrag. I det følgende vil jeg give nogle "pluk" blandt de vigtige nyheder.

Fuglenes udvikling

Fuglenes basale systematik diskuteres fortsat, og der foreligger et væld af nye informationer især fra DNA-forskningen. Der rejses blandt andet alvorlige spørgsmål om opløseligheden af de tidligste forgreninger af fuglenes stamtræ. Nye undersøgelser antyder f.eks., at spurvefuglene er søstergruppe til alle andre nulevende fugle, mens strudsflug-

le "blot" er en tidlig søstergruppe til ande- og hønsfuglene. Altså modsat den traditionelle opfattelse, hvor strudsfuglene spaltedes fra tidligst, og spurvefuglene repræsenterer en relativt ny gren.

Artsbegrebet

Debatten om fuglenes artssystematik er til tider heftig. Ikke alle ornitologer accepterer uden videre det biologiske artsbegreb. Debatten vil givetvis fortsætte fremover, og samtidig har den stor betydning for andre ornitologiske fagområder. Det såkaldte fylogenetiske artsbegreb definerer arter ud fra unikke karakterer eller karakterkombinationer uden hensyn til, om den "fylogenetiske art" kan hybridisere med andre bestande. Blandt andet denne diskussion foranledigede Francois Vuilleumier til i et plenumforedrag at skitsere den krise, biogeografien efter hans mening befinder sig i. Biogeografi er studiet af arternes geografiske udbredelsesmønstre og de processer, der skaber mønstrene. Hans pointe var, at der opstår problemer, når der ikke er konsensus om enheden – arten – og folk for hurtigt buser ud med resultater baseret på nye kriterier.

Delvis træk

Kongressens præsident Peter Berthold åbnede kongressens faglige del med en yderst interessant præsentation af hans eget livsværk: trædriftens arvelige grundlag. Der er enighed om, at trædrift som udgangspunkt er udviklet hos oprindeligt stationære fugle i troperne. Begrebet delvis træk (partiel migration), der forekommer hos mange arter, spiller en afgørende rolle i forståelsen af trædrift. Krydsningsforsøg med stationære og trækkende bestande af Munk har vist, at det kun tager få generationer at udvikle enten stationære individer eller deciderede trækfugle. Det skyldes, at trædrift og trækaktivitet kan lokaliseres til et enkelt gen, og en bestand af trækfugle, der f.eks. selekteres for kortere trækaftid, bliver automatisk disponeret for delvis træk, mens disponerede stationære individer hurtigt kan udvikle typisk trækaftid. Langt de fleste tempererede arter er disponeret for delvis træk, og kun få af vore skandinaviske arter er standfugle i streng forstand.

Redeparasitter og deres værter

Et indlæg af Nick Davies gav detaljerede eksempler på udviklingen af "snyd" i vekselvirkninger mellem redesnyltere og værtsfugle. Redesnyltere har ofte frit spil overfor nye værtsarter, men de fleste af Gøgens ufrivillige værter forsøger at undgå fremmede æg i reden ved at danne specifik-

ke mønstre på æggene eller ved at afbryde yngelen, hvis de ser en Gøg på deres rede. Derved risikerer de imidlertid at komme til at opgive deres kuld, hvis et af deres egne æg afviger lidt i udseende. Det er gøgeungens tiggekald (der lyder som et helt kuld af værtens egne unger), der er afgørende for værtsfuglenes fodring, og værterne har intet søgebillede for afvigende unger. Da værtsfugle i tempererede egne har kort ynglesæson, er det fatalt at droppe kuld med afvigende unger midt i ynglesæsonen – så hellere løbe risikoen for at blive snydt. Desuden er der en teoretisk risiko for, at forældrefuglene præges på gøgeunger, hvis deres første kuld er parasiteret! Derimod smider afrikanske astrilder, der er værtsfugle for snyltende enker, afvigende unger overbord, eller kullet bliver opgivet. Astrilderne har en lang ynglesæson og kan som regel nå at opfostre et nyt kuld.

Tropiske dogmer for fald?

Det ligger fast, at tropiske skovfuglesamfund er artsrige og specialiserede og derfor sårbare over for forandringer som fragmentering og degradering. Nogle tropiske dogmer står dog måske for fald. Tidligere blev det antaget, at tropiske skovarter var længelevende og havde lav reproduktionsrate, men nye undersøgelser viser en betydelig variation her. "Dogmet" blev første gang udfordret af James R. Karr og hans hold på basis af fangst/genfangst-forsøg, der dog generelt undervurderer overlevelsensraten. Et af diskussionspunkterne er netop i hvor høj grad spredning af fugle til andre områder påvirker resultaterne. En anden ny erkendelse er, at selv om yngletiden i troperne over en bred kam er spredt over hele året, så har de fleste arter en klart defineret ynglesæson. Et studium af myrefuglen *Hylophylax naevioides* fra Sydamerika viste, at fuglene udviklede aktive reproduktionsorganer og begyndte at synge som reaktion på små variationer i daglængden, mens yngletidspunktet blev finjusteret og evt. udsat, afhængigt af forekomsten af insekter (M. Hau, M. Wikelski & J.C. Wingfield).

Langtidsstudier dokumenterer, at undersøgelsesområder på ca 1 km² ikke er tilstrækkeligt store til at registrere alle arter i regnskoven. For eksempel havde 35% af arterne i Amazonas tætheder på under 1 par per km² i en undersøgelse af W.D. Robinson, J.D. Brawn, J. Terbourgh og S.K. Robinson. Også i Ny Guinea, Guyana, Gabon og Malaysia (B. Beehler, J. Thiollay, C. Erard & C.M. Francis) har mange arter vist sig at leve i meget lave tætheder samtidig med, at de ofte har en pletvis udbredelse. Sjældne arter kan være almindeli-

Den 22. ornitologiske verdens-kongres blev som den første afholdt i Afrika, ved foden af Drakensbjergene, som er et af Sydafrikas fornemste fugleområder (Endemic Bird Area). De deltagende ornitologer fik foruden en masse viden nogle smagsprøver på landets smukke natur. Foto: Lars Dinesen.

ge i mindre "skovlommer", men fraværende i store mellemliggende skovområder.

Habitatfragmentering og isolation

Kun få undersøgelser har entydigt dokumenteret effekten af fragmentering, bl.a. fordi spredning er svært at påvise. Mange studier anvender nu farveringmærkning, og radiotelemetri åbner også nye muligheder. Et interessant studium af John Fitzpatrick demonstrerede effekten af fragmentering på Florida Jay. Enkelte, især unge fugle tilbage-lagde afstande på op til 35 km i kontinuerlig krat-skov og 18 km i fragmenteret habitat, men ynglesuccesen var størst blandt de fugle, der kun bevægede sig over korte afstande fra klækningstet. Spredning indebærer også en højere dødelighed og er således en bekostelig affære, og både adfærdsmæssige, økologiske og molekylære data indikerer, at bestande i skovfragmenter blot 12 km fra andre bestande må betragtes som isolerede. Talrige små bestande af Florida Jay er forsvundet i løbet af de sidste 50 år, og en række nulevende bestande kan på baggrund af Fitzpatricks resultater spås en udsigtsløs fremtid.

Satellitletemetri

Den teknologiske udvikling har skabt basis for undersøgelser, man for få årtier siden dårligt kunne forestille sig. Via satellitsendere på rovfugle er man nu i stand til at følge enkeltindivider under trækket fra dag til dag. En fransk Slangeørn på vej til vinterkvarteret i Niger tilbagelagde hver dag

mellem 17 og 467 km, og flere overnatningssteder kunne lokaliseres til kendte oaser i Sahara. Satellitletemetri har på den måde resulteret i ny viden om trækmønstre for en række store og mellemstore fugle og har derfor også en åbenbar betydning for det moderne fuglebeskyttelsesarbejde. Til gengæld mangler der stadig tekniske metoder for småfugle.

Danske bidrag

Jon Fjeldså havde et symposieindlæg om afstamningen af Madagaskars fugle baseret på molekylære data (bl.a. med lancering af en ny fuglefamilie), og præsenterede desuden sammen med Carsten Rahbek og Neil Burgess en analyse af effektiviteten i BirdLifes Endemic Bird Areas projekt med data for Afrika og Sydamerika (se DOFT 92: 249-252, 1998). Anders Pape Møller ledede et symposium om immunologi hos fugle og var selv involveret i flere af bidragene. Henrik Mouritsen fortalte på et symposium om orientering hos nat-trækkende Brogede Fluesnappere, og sammen med Tom Romdal bidrog jeg selv med en poster om tanzanianske skovfugles afhængighed af rekrutteringsområder på en bjergskræning. Jan Dyck deltog i sin ottende kongres og kunne berette om en udvikling hen imod en bredere deltagelse af alle slags ornitologer og en stigning i antallet af posters. Desuden deltog Ole Næsbye Larsen.

Næste kongres afholdes i Beijing i Kina i år 2002.

Lars Dinesen